

Rapor

DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET:

İYİLEŞMELER, PROBLEMLER, ÖNERİLER

Seğbir

SOSYOLOJİ VE EĞİTİM ÇALIŞMALARI MERKEZİ

Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet: İyileşmeler, Problemler, Öneriler

Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi

www.secbir.org

Mart, 2012

DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET

Bu bilgi notu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (SEÇBİR) tarafından Kasım 2011 tarihinden bu yana yürütülen ‘Ders Kitapları İzleme Projesi’nin toplumsal cinsiyet konulu bulgularını içermektedir. Bu yazı, genel bulguları sunmayı, iyileşmeler ve devam eden problemleri ders kitaplarından örneklerle göstermeyi ve SEÇBİR’in önerilerini paylaşmayı amaçlamaktadır.

Giriş

Hızlı bir toplumsal dönüşüm geçiren Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri kadın-erkek arasındaki eşitsizlik ve bununla ilişkili olarak son zamanlarda artış gösteren kadınlara yönelik şiddettir. Bu sorunun kökeninde yatan unsur, toplum tarafından erkeğe ve kadına yüklenen kalıplaşmış roller, beklentiler ve sorumluluklardır, diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet rejimidir. Çalışmalar Türkiye’deki cinsiyet rejiminin erkeği daha üstün ve güçlü, kadını ise genellikle ev içi rollerle tanımlayan, duygusal, güçsüz ve zayıf olarak niteleyen kalıpyargılarla şekillendiğini göstermektedir. Oysa artan kentleşme, eğitim imkânları ve değişen iş ve aile yaşamı sonucu kadınlar güçlenmekte ve farklı rollere talip olmaktadır. Yapılan araştırmalar, modernleşme dönüşümünü anlayamayan erkeklerin bu süreçle baş etmekte zorlandığını ve sıklıkla şiddete başvurduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hem erkeğe hem de kadına yüklenen rollerin tartışılmasına imkân veren ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecek bir eğitimin önemi günden güne artmaktadır.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının öğrenildiği kaynaklardan biri de ders kitaplarıdır. Kalıpyargılar, bir grubun tümü hakkında kesin hükümler içerirler; grup içindeki çeşitliliğin üzerini örterler. Bu açıdan da o gruba yönelen ayrımcılığın temelini oluştururlar. Örneğin kadınları hep ev içi rollerde gösteren ders kitapları, kadınlar hakkında belirli bir kalıpyargı oluştururlar. Bu kalıpyargı da toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın temelini oluşturur, yani farklı niteliklere sahip olsalar da kadınlar sadece kadın oldukları için belirli meslekleri yapma konusunda engellerle karşılaşabilirler.

Ders kitapları hakkında önceki yıllarda yapılan çalışmalar, kitapların keskin toplumsal cinsiyet rollerini güçlendiren örneklerle dolu olduğunu göstermiştir. Örneğin Tarih Vakfı tarafından bulguları 2003 yılında yayımlanan Ders Kitaplarında İnsan Hakları I Projesi’ne göre kitaplarda kadınlar ve erkekler hep belirli rollerde gösteriliyordu ve birçok ayrımcı ifade vardı. Yine Tarih Vakfı’nın 2009 yılındaki Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Projesi’ne göre kısmî ilerlemelere rağmen, kitaplar toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme açısından hâlâ sorunluydu.

SEÇBİR tarafından başlatılan Ders Kitaplarını İzleme Projesi, bu iki çalışmayı takip etmek ve mevcut ders kitaplarını toplumsal cinsiyet dahil birçok açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Proje’nin kapsamı:

Proje’de 2011-12 eğitim öğretim yılında 1. ve 8. sınıf arasında okutulan tüm Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitapları ile 2011 yılında okutulmaya başlanan

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders ve öğrenci çalışma kitabı incelenmiştir (Ders kitaplarının listesi için bkz. EK 1).

Yöntem:

Kitaplar SEÇBİR Ders Kitabı İzleme Grubu (bkz. EK 2) tarafından Tarih Vakfı'nın Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi I ve II kapsamında oluşturduğu Niteliksel Tarama Ölçütleri kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca kitapları daha kapsamlı bir incelemeye tabi tutmak amacıyla SEÇBİR tarafından ek ölçütler oluşturulmuş ve ikinci bir tarama gerçekleştirilmiştir (tarama ölçütleri için bkz. http://www.secbir.org/?page_id=1365)

Genel Bulgular:

Proje'nin bulguları aşağıda iki ana kısımda sunulmaktadır. Öncelikle ders kitaplarındaki ilerlemeler sunulacak, sonrasında devam eden problemlere değinilecektir. Sonuç kısmında ise genel bulgular özetlenecek ve öneriler dile getirilecektir.

DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET KONUSUNDAKİ İLERLEMELER

Kadının ev dışı rollerde ve farklı mesleklerde gösterilmesi

Ders kitaplarında kadınları, “kadın olmak ile bağdaştırılan meslekler” (öğretmen, hemşire vs.) dışındaki mesleklerde temsil eden birçok örnek vardır. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler kitaplarının farklı konularıyla bağlantılı olarak ve çeşitli görsellerde kadınlar, doktor, okul müdürü, polis, itfaiyeci, muhtar, hakem, akademisyen, sanatçı, siyasetçi gibi rollerle yansıtılmıştır. Bu tür örnekler, kadını sadece belirli rollerle tanımlayan cinsiyetçi kalıpyargıların kırılması ve kadınlara yönelik ayrımcılığın azaltılması açısından oldukça önemlidir. Aşağıdaki görselde, hakim rol modellerinin aksine erkeğin (babanın) öğretmen, kadının (annenin) ise doktor olarak resmedilmesi bu açıdan olumlu bir örnektir.

BENİM EŞSİZ YUVAM

Bu resim size ne anlatıyor? Açıklayınız.

İşte Allem

Resimleri inceleyip gördüklerinizi anlatınız.

Annem Ayşe Arı çok başarılı bir doktordur. Hastalarını tedavi eder. O zaman hem onlar hem kendi çok mutlu olur.

Babam Orhan Arı öğretmendir. Öğrencilerine yeni şeyler öğretmek onu çok mutlu eder.

Ben de öğretmen olup okulumuzda çalışmak istiyorum.

🔥 Allenizin bireylerini tanıtınız. İş ve mesleklerini anlatınız.

*** Hayat Bilgisi 1, Koza Yay.

Kadın rol modellere vurgu

Ders kitaplarında başarıları ve çalışma alanları ile öğrencilerde ilgi uyandıracak ve onlara örnek teşkil edecek kadın rol modeller sıklıkla vurgulanmıştır. Sadece meslek tanıtımlarına yönelik konularda değil, demokrasi, eşitlik, sanat gibi konularda da kadınlar görünürlük kazanmıştır. Nermin Abadan Unat, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Fatma Aliye, Afife Jale gibi ünlü kadın siyasetçiler, tiyatrocular, sanatçılar, akademisyenler, farklı ders konuları bağlamında kitaplara dahil edilmiştir. Hatta Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Kılavuz Kitabı'nda öğretmenlere yönelik yazılan şu satırlar bu konunun yazarlarının bilinçli ve teorik bir arkaplana sahip olduklarını göstermesi açısından çarpıcıdır: "Kadınların ve kız çocuklarının eğitim alması, meslek sahibi olması ve toplum hayatına katılımı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önemlidir. Bu kapsamda cinsiyetçi bakış açılarının değişmesinde rol modellere ihtiyaç vardır (s. 63)". Gerçekten de kalıpyargılarla mücadele edebilmek için rol modellerinin önemi büyüktür. Yazarların bu arkaplanla hareket ediyor olmaları ve öğretmenlere kılavuzluk edecek açıklamaları vermeleri sevindiricidir.

Bir Mektup da Sen Yaz

Aşağıda mesleğinde başarılı olmuş kadınlar hakkında bilgiler verilmiştir. Siz de bu kişilerin eğitim hayatı, mesleğe başlamaları, iş ve aile hayatında karşılaştıkları güçlükler, bunları nasıl aştıkları konusunda araştırma yapabilirsiniz. Onlara sayfa 42’de yer alan “Mektup Yazalım” bölümünde bir mektup yazınız.

Fatma ALİYE: Osmanlı Devleti’nde çıkarılan ilk kadın dergilerinden birinin yazarı. İlk kadın romancı. Bugün kullandığımız 50 TL’nin üzerinde resmi var.

İnci AKSOY: 36 yıl önce başkomiser babasının yolundan giderek polis olmaya karar verdi. Hâlen görev yapmakta. Birinci Sınıf Emniyet Müdürü ve Polis Başmüfettişi olarak görev yapıyor. ‘Yeni İnci’ler Arıyoruz’ projesiyle polis olmak isteyip de imkân bulamayan 90 genç kızın bu mesleğe adım atabilmesi için destek vermektedir.

Nermin Abadan UNAT: Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinin ilk kadın asistanı ve ilk kadın profesörlerinden biri. Uzun yıllar yurt dışındaki göçmen Türk işçileri ile kadın sorunları ve kadın hakları konusunda birçok çalışmalar yapmıştır.

Aynur BEKTAŞ: Bankacı olarak başladığı çalışma hayatında emekli olduktan sonra kurduğu tekstil atölyelerinde yüzlerce kadının çalışmasına fırsat sağladı. Kadınlara yönelik projeleriyle çalışmalarına devam ediyor.

ONLAR DA ÇOCUKTU

İnsanlığa hizmet etmiş bilim insanlarından kimleri tanıyor-sunuz?

Aşağıda bilim, sanat ve spor alanında başarılı olmuş insanlardan örnekler verilmiştir.

Türkiye'nin Gururu

Prof. Dr. Semahat Demir, Sağlık Bilim ve Teknoloji Ödülünü aldı.

Memphis (Memfis) Üniversitesi ile Tennessee (Tenesi) Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Prof. Dr. Semahat Demir, biyomedikal mühendisliğindeki üstün başarıları, bilim insanı ve öğrenci yetiştirmedeki katkıları, bilime ve akademiye hizmetleri sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri Üniversiteler Birliği tarafından 2002 yılının bilim kadını seçildi.

Türkiye'nin İlk Kadın Heykeltıraşı

Sabiha Bengütaş 1904'te İstanbul da doğdu. Küçük yaştan beri güzel sanatlara tutkusu vardı. Okulda, evde resimler yapardı. Bu alandaki yeteneğini geliştirmek için daha liseyi bitirmeden, 1920 yılında Sanayi-i Nefise Mektebinin (Güzel Sanatlar Akademisinin) Resim Şubesine girdi. Bu bölümde bir yıl çalıştıktan sonra bölüm değiştirerek Heykel Şubesindeki üç erkek öğrenci arasına ilk kız öğrenci olarak katıldı.

Sabiha'nın heykeltıraşlık tutkusu öylesine coşkulu ve güçlüydü ki bütün gücüyle çalışarak bu mesleğin sırlarını öğrendi. Gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında ilk Türk kadın heykeltıraş olarak tanındı.

Sabiha Bengütaş çok sayıda eseri olan, birçok sergiye katılan bir sanatçıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında gelenekselleşen Galatasaray sergilerine ilk katılan kadınlar arasındaydı.

AİLEDE HERKESİN BİR İŞİ VAR

Evinizde hangi işleri yapmayı seversiniz?

Resimde görüldüğü gibi Arda'nın ailesinde herkesin bir işi var. Arda ve ailesi hangi işleri yapıyor?

*** Hayat Bilgisi 3, MEB

Ailede işbölümü ve erkeğin otorite figürlüğünden uzaklaştırılması

Kitaplarda ataerkil aile yapısının sorgulandığı, özellikle baba figürünün “otorite sahibi” ve “ev içi sorumlulukları paylaşmayan” rolünün değiştiği saptanmıştır. Ev işinin sadece anne tarafından yapılmaması, baba ve çocukların da ev işlerinde aktif olması gerektiği vurgulanmıştır. Ailede eşit rol dağılımı, sadece ev işleriyle sınırlı kalmamaktadır. Baba, karar alma mekanizması olmaktan çıkmakta, ailenin her ferdinin fikrinin önemli olduğu dile getirilmektedir. Tek ve tartışılmaz otorite figürü olan babaya, ailenin diğer üyeleri gibi bir birey olarak yer verilmektedir. Ailenin demokratikleşmesinin önemine sıklıkla değinilmektedir.

AİLE İÇİ GÖREVLER

Evinizde hangi işler yapılıyor?

Her evde olduğu gibi bizim evde de yapılması gereken pek çok iş var. Evin temizliği, yemek hazırlanması, bulaşık ve çamaşırların yıkanması, dağılan eşyaların toplanması gibi.

Bir evde bütün bu işlerin bir kişi tarafından yapılması hem mümkün değil hem de doğru olmaz.

Aile içinde bu işler paylaşıldığında, herkes üzerine düşen görevi yerine getirdiğinde işler daha çabuk ve kolay yapılır.

Bizim evde işlerin kimler tarafından ve nasıl yapıldığını araştırdım. Araştırmama göre tespitlerim şunlardır:

Herkes ev dışında kendi işini ve görevini yerine getiriyor. Örneğin ben ve ablam okula gidiyoruz, babam ve annem de

ÜLKEM İÇİN NE YAPMALIYIM?

Görev ve sorumluluklarınızı yerine getirince ne hissedersiniz?

Çalışkan ailesinde her birey görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışıyor.

Aşağıdaki resmi inceleyerek Çalışkan ailesinin görev dağılımını söyleyiniz.

Görev ve sorumluluk bilinci nerede başlar?

Vatandaş olarak görev ve sorumluluklarınızın olduğunu biliyor musunuz?

ZAMANLA YAPABİLDİKLERİM

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

Küçükken yapamadıklarınızla şimdi yaptıklarınızı karşılaştırınız. Bunları küçükken niçin yapamadığınızı arkadaşlarınızla tartışınız.

Aşağıdaki resmi inceleyerek metni okuyunuz. Soruları metne göre cevaplayınız.

Bugün annem bana yalnız başıma banyo yapabileceğimi söyledi. İnanmadım! "Sahi mi anne!" dedim. "Sen, artık büyüdün kızım." dedi. Evet, büyümüştüm. Tek başıma banyo yaptım. Babam saçlarımı kurutmaya yardımcı oldu. Zaten saçlarımla oynamayı da çok severdi. "Senin saçların çok uzamış." dedi. Sonra ben tek başıma giyindim. Saçlarımı kendim taradım. Aynanın karşısında kendimi uzun uzun inceledim. Sonra çocukluk dönemine

ait fotoğraf albümlerine baktım. Değişmiştim. Büyümüş, kardeşimin de ablası olmuşum. Artık birçok şeyi tek başıma yapabiliyordum.

DEVAM EDEN PROBLEMLER

Çalışma yaşamı ve anne baba rolleri

Tüm ilerlemelere rağmen, sayıları az da olsa bazı kitaplarda meslek tanıtımlarında kadınlara yer vermeyen, erkek ve kadınların tamamen farklı alanlarda uzmanlaştığını ima eden örneklerle de rastlanmaktadır. Annenin mutfaktan sorumlu olduğu, babanın bütçeye hakim olduğu örnekler de mevcuttur.

■ Aşağıdaki gazete haberini okuyunuz ve resme bakınız. Soruları buna göre cevaplandırınız.

Erkek olsaydım daha fazla maç verirlerdi

Türkiye ve Avrupa'nın ilk FIFA kokartlı kadın hakemi Lale Orta geçtiğimiz günlerde hakemliği bıraktı. Orta, kadın olduğu için bazı şeyleri çok zor elde ettiğini söylüyor.

LALE Orta hem Türkiye hem de Avrupa'nın FIFA kokartlı ilk kadın hakemi. Türk futboluna yaklaşık 20 yıl boyunca kaleci, antrenör ve hakem olarak hizmet eden Orta, geçtiğimiz günlerde hakemliği bıraktığını açıkladı. Türkiye'nin ilk bayan futbol takımı olan Döşlukspor'da 1976 yılında futbola başlayan Lale Orta, aynı zamanda profesyonel liglerde antrenörlük ve teknik direktörlük yapabilecek diplomaya sahip ilk bayan futbol antrenörüdür. Lale Orta'nın hayatındaki ilkler sadece bunlardan ibaret değil. Türkiye ve Avrupa'nın 1. ligde görev yapan ilk kadın hakemi olan Orta, Türkiye'de maç anlatan ilk bayan futbol spikeri unvanını da taşıyor. 1986 yılından beri futbol hakemliği yapan Orta, profesyonel ve amatör ligde 1500'in üzerinde maç yönetti. Ayrıca, yönettiği 60 uluslararası maç var. Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından "Kadın ve Spor 2002 Avrupa Katısı Büyük Ödülü"nü alan Lale Orta, hâlen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde rektör danışmanlığı ile beden eğitimi ve spor bölümü başkanlığı yapıyor. Lale Orta'ya "Maçlarda size hiç olumsuz tezahürat yapıyor mu?" dedikimizde: "Çok ender. Olduğunda da futbolcuların ve teknik adamların desteğini görüyordum. Seçicilerin işareti yapıyorlardı." cevabını veriyor. Kendisine yapılan olumsuz tezahüratların işçiliğini sorduklarımızda hafifçe gülümsüyor: "Bir erkeğe söylediklerimin bayana ayarlanmış şekli. Ama ender yapılan bir şeyi ön plana çıkarmak haksızlık olur." Kadın olarak futbola kazandırdığı farklı şeyler olduğunu hatırlatıyor. Ama cinsiyetini ne avantaj ne de dezavantaj olarak görmediğini söylüyor: "Hakemlik için ne gerekiyorsa onu yaptım. Ben hiç katı bir yönetici değilim. Bu, kuralları uygulamıyoruz anlam taşımaz. Belki de bayan olarak futbolcuların psikolojisini daha iyi alıyordum. Bayanlar daha detaycıdır. Belki bu detaylar bana avantaj sağlamıştır." Futbolcuların kendisinden kart görmemek için ekstra çaba sarf ettiğini ve kart gözcülerin de daha sonra katılışlarında o an uzun süre akıllarından çıkarmadıkları itirazında bulduklarını anlatıyor. Futbolcuların kendisine erkek hakemlere gösterilmesi istenenden daha fazla saygı gösterdiğinin de altını çiziyor.

1. Yukarıdaki gazete haberinde, hangi alanda bir ilk olan kadından söz ediliyor?

2. Siz olsaydınız, gazete haberinin başlığını ne koyardınız?

3. Bu haber, Türkiye'de kadınların tam olarak hak ettikleri konuma geldiklerini gösteriyor mu?

4. Habere göre, hakem neden şikâyetçidir? Sizce, görevini niçin bırakmıştır?

5. Sizce, kadınların, erkeklerin daha etkili olduğu alanlarda çalışması uygun mudur?

Bu örnekte kadın hakemin gözünden ayrımcılık anlatılmıştır. Ancak 5. sorudaki ifadede bir bağlam verilmeden "erkeklerin daha etkili olduğu alanlar" vurgusu, cinsiyetçilik açısından sorunludur.

Aşağıda bu mesleklerden bazıları anlatılmıştır. Okuyunuz.

Ben bir fırıncıyım. Un fabrikasından aldığım unu su, maya ve tuz ile karıştırarak hamur hâline getiririm. Daha sonra da hamurdan ekme veya pide yapıp fırında pişiririm. İnsanlar benim yaptığım ekmeklerle beslenerek açlıklarını giderirler.

Fırıncılık hangi temel ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak ortaya çıkmış bir meslektir?

Ben bir şoförüm. Şu sıralar bir okul servisinin şoförlüğünü yapıyorum. Her sabah sizin gibi öğrencileri evlerinin önünden alıyor ve okullarına taşıyorum. Böylece onların rahat ve güvenli yolculuk yapmalarını sağlıyorum. Ayrıca derse geç kalmalarını ve yolda fazla zaman harcamalarını da önlüyorum.

Şoförlük mesleği insanların hangi ihtiyaçlarının karşılanmasında rol oynamaktadır?

Ben bir doktorem. Her sabah, çalıştığım hastaneye gelir ve beyaz önlüğümü giyerim. Gün boyunca hastalarımı muayene ederim. Onlara gereken tahlilleri yaptırırım. Muayene ve tahlil sonuçlarına bakarak da hastalarımın ilaçlar yazarak, çeşitli tedavi yöntemleri uygulayarak. Bütün gücümle onları yeniden sağlıklarına kavuşturmaya çalışırım. Hastalarımın bu hizmetleri verirken de hemşirelerden ve diğer sağlık görevlilerinden yardım alırım.

Doktorluk ve hemşirelik meslekleri insanların hangi ihtiyaçlarını karşılama amacına yöneliktir?

*** Sosyal Bilgiler 4, Tuna

Birçok kitapta meslekler tanıtılırken erkekler ve kadınlar arasında eşit bir dağılım yapılmıştır. Ancak bu örnekte hiçbir kadına yer verilmemesi sorunludur

TASARRUF YAPIYORUZ

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

Harçlıklarınızı nelere harcıyorsunuz? Para biriktirebilmek için neler yapıyorsunuz?

Zekiye Hanım, oğlu Emre'nin eğitim masrafları için her ay kutuya bir miktar para attı. Zekiye Hanım, bu parayı mutfak harcamalarından artırdığı paraları biriktirerek yaptı.

Ahmet, çok istediği hikâye kitabını alabilmek için haftalıklarından bir miktar ayırdı.

Ahmet istediği kitabı alabildi.

Ekrem Bey, bu arabayı alabilmek için maaşından her ay bir miktar para ayırdı.

BİR DEVİR KAPANIYOR

Hazırlık çalışmaları

1. Atatürk inkılapları öncesi günlük yaşam sizce nasıldı? Söyleyiniz.
2. Atatürk inkılapları deyince aklınıza neler geliyor? Anlatınız.

► Yöneten Biziz

Atatürk diyor ki: "Biz batı medeniyetini taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya uygarlık düzeyi içinde benimsiyoruz."

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra Atatürk, Türk milletinin bir daha eski karanlık günlere dönmesini istemiyordu. Bunun için dünyadaki siyasi, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmeleri izleyerek ülke ihtiyaçlarına göre değişimleri başlattı. Amaç, Türk milletinin yaşam koşullarını iyileştirmek ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaktı.

Osmanlı Devleti'nde divan toplantısını gösteren minyatür

TBMM'deki bir oturumda Atatürk kürsüde

- Yukarıdaki görselleri karşılaştırarak benzer ve farklı yanlarını söyleyiniz.
- Minyatürde kadınların olmamasının nedeni ne olabilir?
- Saltanat yönetimine niçin son verilmiştir?
- Milletvekillerinin görevleri nelerdir? Kimin adına orada bulunmaktadırlar?
- Cumhuriyet nasıl bir yönetim şeklidir? Anlatınız.

Atatürk, tarih boyunca bağımsız yaşamayı ilke edinmiş olan Türk milletinden aldığı güçle fiilen yıkılmış olan Osmanlı Devleti'nin yerine millî egemenliği esas alan özgür ve bağımsız yeni bir devlet kurmanın gerekliliğine inanıyordu. Bu yönde gerçekleştirdiği ilk değişim ülkemizin yönetim biçimiyle ilgiliydi. Yeni kurulan Türkiye, cumhuriyetle yönetilecekti. Böylece halkın sesi seçilen milletvekilleri ile mecliste duyurulacak ve padişahlık sistemi terk edilecekti. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı. 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildi. Mustafa Kemal, cumhurbaşkanı seçildi. Kurulan yeni düzende artık egemenlik kayıtsız şartsız milletindi.

*** Sosyal Bilgiler 5, Koza Yay.

Kadın haklarının gelişimi açısından keskin bir Osmanlı – Cumhuriyet karşıtlığı kurulması

Ders kitaplarında kadın haklarının gelişimi anlatılırken sıklıkla Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arasında keskin bir karşıtlık kurulmaktadır. Buna göre kadınlar tüm haklarını cumhuriyet ile kazanmışlardır. Osmanlı dönemi ise kadınların hiçbir haklarının olmadığı bir dönemdir. Örneğin aşağıdaki kitapta, minyatüre dayanarak Osmanlı dönemi ve kadınların yönetime katılımını ima eden bir soru sorulmuştur. Ancak hemen yanında resmedilen TBMM oturumunda da kadın yoktur. Bu anlatı, siyah-beyaz bir resim sunması açısından sorunludur. Nitekim son yıllarda kadın çalışmaları alanındaki birçok araştırma, Osmanlı'nın son dönemlerinde canlı bir kadın hareketi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca birçok araştırmacı, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle toplumsal cinsiyet alanındaki sorunların çözülmediğine de işaret etmektedir. Bu açıdan, Türkiye'de kadın haklarının gelişiminin bilimsel gelişmelere uygun bir anlatısının yapılması, Cumhuriyet'in kazanımları yanında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından hâlâ süregelen sorunlara örnekler verilmesi gereklidir.

SONUÇ:

İncelenen ders kitaplarında, Tarih Vakfı'nın 2003 ve 2009 tarihli Ders Kitaplarında İnsan Hakları I ve II projelerinin bulgularıyla karşılaştırıldığında, toplumsal cinsiyet konusunun ele alınışı açısından kayda değer bir ilerleme olduğu görülmektedir. İyi örneklerin sayısı, sorunlu örneklere oranla daha fazladır. Bu bağlamda ders kitaplarında,

- Kadınları sadece ev içi rollerle tanımlayan örneklerin oldukça azalmış olduğu görülmektedir.
- Kadınları farklı rollerde gösteren, Türkiye'de "kadın olmak" ile eşleştirilmeyen (hakemlik, itfaiyecilik gibi) bazı meslek gruplarından kadın görsellerine yer verilmektedir.
- Ailede eşit rol dağılımını temsil eden görsellere yer verilmektedir. Ev işlerine katılan baba görsel ve metinleri, ev içi kararların birlikte alınması gibi demokratik aile ortamını olumlayan birçok örnek mevcuttur.
- Cinsiyetçi dil kullanımının önceki kitaplara göre gittikçe azalmış olduğu görülmektedir.
- Yaşayan ya da geçmişte yaşamış başarılı kadın rol modellere sıklıkla yer verilmiştir.
- İyi ve sorunlu örneklerin sayısı açısından MEB ve özel yayınevleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
- Bazı ders kitaplarında iyi ve sorunlu örneklerin bir arada yer aldığı görülmektedir.
- İlerlemelere rağmen bazı kitaplarda hâlâ cinsiyetçi dil kullanımına, ataerkil aile yapısına vurguya, kadını belirli rollerle sınırlayan örneklere de rastlanmaktadır.

Öneriler

- Ders kitapları gerçek hayattan kopuk bir anlatıya sahip olmamalıdır. Bu açıdan Cumhuriyet ile kadınların tüm haklarına sahip oldukları anlatısından vazgeçilmelidir. Özellikle cinsiyet ayrımcılığı konusunda var olan problemlerden de bahsedilmeli, bu problemlerin çözümüne dair ipuçları ve tartışmalar da kitaplara yansıtılmalıdır.
- Ders kitaplarında tarih anlatısının yeniden kurgulanması, modernleşmenin kadın üzerinden yalnızca oy kullanma hakkına indirgenerek anlatımının değiştirilmesi gereklidir.
- Kitaplarda çekirdek ya da geniş aile tipi dışındaki aile örneklerinden değil, örneğin sadece anne ve çocuğun birlikte yaşadığı aile tiplerinin de temsil edilmesi konusu gündeme alınmalıdır.
- İncelemede karşılaşılan olumlu toplumsal cinsiyet örnekleri Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi kitaplarıyla sınırlı kalmamalı, bu başarılı perspektif tüm derslerin içeriğine yansıtılmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet konusunda etkinlik bazlı ders yapabilmeleri için öğretmenlerin donanımlı hale getirilmeleri gerekir. Bunun için hem öğretmen kılavuzlarında hem de internet kaynaklarında öğretmenlere arkaplan bilgisi sağlayacak materyaller önerilmelidir.

EK 1

Taranan Ders Kitaplarının Listesi

1. H. Dalkılıç,N. Gölge, *İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi*, MEB, 2011
2. S.Kapulu,S. Cebir Şahin, *İlköğretim 1. Sınıf Hayat Bilgisi*, Koza Yayın Dağıtım, 2011
3. A.Özdemir,F. Çınar, *İlköğretim 2. Sınıf Hayat Bilgisi*,MEB, 2011
4. Y.Fener,G.Anaç, *İlköğretim 2. Sınıf Hayat Bilgisi*,Ada Matbaacılık, 2011
5. E.Özel Eren,N.Doğan, *İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi*,MEB, 2011
6. Y. Fener, A. Düzgün, *İlköğretim 3. Sınıf Hayat Bilgisi*,Doku Yayıncılık, 2011
7. Dr.M.Koyuncu,Ö.Koyuncu Kaya, Ö.Dağ, E.Koçak,T.Yıldırım,M.Ünal, *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler*,MEB, 2011
8. S.Tüysüz, *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler*,Tuna Matbaacılık, 2011
9. Dr.S.Başol,Dr.F.Ünal,H.Azer,A.Yıldız,Ö.Evirgen, *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler*,MEB, 2011
10. Dr. M.Gürkan Gülcan,Ö.Bayram,Z. Kılıç,F.Karakaya,A.Midilli, *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler*, Koza Yayın Dağıtım, 2011
11. A.Altun,Y. Doğan, E. Uzun, *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler*,Altın Kitaplar, 2011
12. E.Genç,M.Mümin Polat,S. Başol,N. Kaya, H.Azer, S. Gökçe, M. Koyuncu, A. Gök,A. Yıldız, D. Yılmaz, A. Özcan, *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler*, MEB, 2010
13. M. Metin Arslan, *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler*,Anıttepe Yayıncılık, 2011
14. M.Mümin Polat,N.Kaya,M.Koyuncu,A.Özcan, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7*, MEB, 2011
15. Komisyon, *İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi*, MEB, 2011

EK 2

SEÇBİR Ders Kitabı İzleme Grubu

Proje Grubu

Doç. Dr. Kenan Çayır, Proje yöneticisi

Ayşe Alan, Proje Koordinatörü

Proje Kadrosu

Gonca Aşık

Melike Ergün

Tuğçe Karagöz

Muhsine Önal

Ayşegül Sağcan

Elif Sağır